

AMBRUS ISTVÁN

A bűncselekményi egység egyes eljárásjogi vonatkozásai

Témaválasztásom indoka kettős: kutatási területem eljárásjogi kérdéseinek vizsgálata révén elsősorban a magyar büntetőeljárás jog egyik legnagyobb alakja, CSÉKA Ervin emeritus professzor munkássága előtt szeretnék tisztelegni. Emellett a tanulmánnyal a közelmúltban elhunyt Földvári József professzorra is emlékezni szeretnék, aki éppen az egység és a halmazat témakörében készítette kandidátusi disszertációját,¹ s a későbbiekben, egyetemi tanárként is gyakran foglalkozott ezen nehéz, ám a büntetőjog iránt érdeklődők számára annál érdekesebb kérdéskörrel.

A bűncselekményi egység és többség büntetőjogi értékelése alapvetően a büntető anyagi jog vizsgálódási területére esik, ehhez képest a témakör eljárásjogi vetülete meglehetősen periférikus kérdésnek tekinthető.² Ennek ellenére ez utóbbi vonatkozásában is felmerülhetnek olyan problémák, melyek bemutatása és lehetőség szerinti megoldása önálló tanulmány tárgyát képezheti.

Az alábbiakban a bűncselekményi egység fogalma és általános ismérvei rövid meghatározását követően néhány eljárásjogi kérdés vázlatos vizsgálatával foglalkozom.

1. A bűncselekményi egység fogalma, általános (anyagi jogi) ismérvei

1.1. Az anyagi büntetőjogban a halmazati tanok két hagyományos alapkategóriája az *egység* és a *többség*. A legáltalánosabb megkülönböztetés szerint az egység egyetlen bűncselekmény, míg a többség több bűncselekmény megvalósítását jelenti az elkövető részéről.³ A többséget pedig – a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 12. § (1) bekezdése alapján – akkor nevezzük (valóságos) *halmazatnak*, ha az elkövető több bűncselekményét (melyeket akár egy, akár több cselek-

¹ Könyvformában lásd FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Az egység és a halmazat határeselei a büntetőjogban*. Budapest, 1962.

² Erre enged következtetni az a körülmény, hogy eddigi anyaggyűjtésem során mindössze egyetlen, kifejezetten az egység-többség tana eljárásjogi kérdéseit vizsgáló tanulmányra bukkantam, ám arról is elmondható, hogy – címével némiképp ellentétes módon – valójában jórészt anyagi jogi kérdéseket tárgyal, eljárásiakat jóformán csak érintőlegesen. Vö. HÁRS LÁSZLÓ: *A bűnhalmazat eljárásjogi vonatkozásai*. Universitas Francisco-Josephina. Kolozsvár, 1943.

³ Bűncselekmény természetesen létrejöhét több elkövető tevékenysége révén is, ám az ilyen esetek kívül esnek az egység-halmazat kérdéskörén.

mény kifejtése útján is megvalósíthat) *egy eljárásban* bírálják el. Ismeretes még a *lát-szólagos halmazat* kategóriája, amely azonban – miként az elnevezéséből is kitűnik – valójában nem halmazat, hanem csupán bűncselekményegység.

1.2. A bűncselekményi egység definícióját – szemben a bűnhalmazatával – hiába keressük a büntetőtörvényben. Ennek oka abban keresendő, hogy az egységet a jogalkotó mintegy axiomatikus fogalomként kezeli: amennyiben a Btk. 10. § (1) bekezdésében írt feltételek (melyek a bűncselekmény törvényi fogalmát rögzítik) maradéktalanul megvalósulnak, egy bűncselekmény, vagyis egység megállapításának van helye. Ehhez azonban a Btk. már citált 12. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés folytán – logikusan az is szükséges, hogy az elkövető egy vagy több cselekménye *ne valósítson meg* több bűncselekményt, ellenkező esetben ugyanis már nem egység, hanem bűnhalmazat állapítható meg. Utóbbi kritérium tehát valójában a bűncselekményi egység megvalósulása *negatív feltételének* tekinthető.

1.3. Az egység és a halmazat elhatárolásához Földvári is a bűncselekmény törvényi fogalmából indult ki. Felfogása szerint halmazat megállapítására vezet, ha „valakinek a magatartása (vagy magatartásai) a társadalomra több vonatkozásban is veszélyes, több törvényi tényállásnak is megfelel, és az elkövetőt mindegyik vonatkozásában bűnösség is terheli.”⁴ Ha tehát a bűncselekmény valamennyi ismérve legalább kétszer fennforog, álláspontja szerint ez a körülmény már önmagában halmazati minősítést eredményez.

Mivel jelen tanulmánynak nem tárgya e kérdés részletes elemzése, ezért csak röviden utalok arra, hogy – bár a bűncselekmény-fogalom kétségtelenül kiemelt jelentőséggel bír az egység-halmazat kérdésében való döntésnél – a fenti felfogás túlságosan *formálisnak* tekinthető, amely a bűncselekmény fogalmán kívül egyéb körülményekre nem fordít kellő figyelmet. Különösen a látszólagos halmazat területén ugyanis gyakran előfordul, hogy a többszörös tényállásszerűség, (büntető)jogellenesség és bűnösség ellenére is csak egyetlen bűncselekmény, egység megállapításának lehet helye, mivel az ellenkező minősítés a *kétszeres értékelés tilalma* speciális büntetőjogi alapelvébe ütközne,⁵ de adott esetben akár a logikai értelmezésnek is ellentmondhat.⁶

1.4. Az egység kategóriája körében ismeretesen *természetes és törvényi egység*⁷ között tehetünk különbséget. Korábban létezett az ún. *bírói*⁸ (más szerzőknél *jogi*⁹) egység esete is, amely alatt kizárólag az ekkor törvényileg még nem szabályozott, ehelyett szokásjogi alapon érvényesülő¹⁰ *folytatólagos bűncselekményt* értették. Miután azonban az 1978. évi Btk. 12. § (2) bekezdése kifejezetten szabályozza ezt az egységfajtát,¹¹ így bírói egységről szólni *de lege lata* szükségtelen.

⁴ FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Magyar Büntetőjog Általános Része*. Budapest, 2006. 215. p.

⁵ NAGY FERENC – TOKAJI GÉZA: *A magyar büntetőjog általános része*. Szeged, 1996. 160. p.

⁶ Az összeolvadás egyik atipikus megvalósulási formája kapcsán így NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 2010. 242. p.

⁷ Angyal Pál a törvényi egységet *normatív egységnek* nevezte, ami szabatos terminológiának tekinthető. ANGYAL PÁL: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1920. 481. p.

⁸ SCHULTHEISZ EMIL: *A bűncselekmény tana*. Debrecen, 1948. 130. p.

⁹ IRK ALBERT: *A magyar anyagi büntetőjog*. Pécs, 1928. 223. p.

¹⁰ A folytatólagos bűncselekmény szokásjogi eredetét hangsúlyozta DEGRÉ LAJOS: *Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához*. Budapest, 1912. 260–262. p.

¹¹ Ugyan A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény (a továbbiakban: az 1961. évi Btk.) ismerte – egyetlen bűncselekmény kapcsán, minősítő körülményként – a folytatólagos elkövetést [éspedig az ugyanazon személy sérelmére, folytatólagosan elkövetett alárendelt megsértése esetében, vö. az 1961. évi Btk. 321. § (2) bek. b) pont], a folytatólagosság megállapításának feltételei e törvény hatálya alatt is a joggyakorlatban kialakított szempontok szerint érvényesültek.

1.5. Az uralkodó jogirodalmi felfogás szerint *természetes egységről* akkor beszélhetünk, ha adott jelenség az ún. természetes szemlélet alapján is egy bűncselekményt valósít meg,¹² amit a laikus is egynek lát,¹³ tehát amikor a dolog természetéből következik az egységi minősítés.¹⁴ A jogirodalomban előfordult a természetes egység kapcsán annak „természetességét” tagadó felfogás is. Így Lukács Tibor e kategóriát elvetendőnek tartotta, mivel álláspontja szerint az sem „természetes” egység, amit a jogtudomány annak nevez, hanem csupán a cselekményfolyamatnak a valóságos életbeli történésekből a jogalkotó tetszése szerint kiragadott része.¹⁵ Hasonlóképpen foglalt állást egy, az 1978. évi Btk. hatályba lépését követően nem sokkal megjelent tankönyvben Békés Imre. Szerinte a „természetes egység” megjelölés tartalmilag nem indokolt, s a jogintézmény elnevezését mindössze hagyományörzésből kívánatos fenntartani.¹⁶

Ettől eltérő nézetem szerint a természetes egység elnevezésnek *tartalmi szempontból* is van létjogosultsága. A büntetendő magatartások köre ugyanis kezdetben a laikusok körében is jól ismert, körülhatárolható cselekményeket (ha úgy tetszik, „cselekmény-egységeket”) foglalt magában, melyek kriminális jellege szokásjogilag rögzült, s a későbbiekben ezek kerültek a kódexekben bűncselekményként rögzítésre. Erre tekintettel – bár a társadalmi viszonyok és ennek nyomán a jogszabályok bonyolultabbá válása folytán mind gyakrabban válhat vitássá, hogy adott esetben egy vagy több bűncselekmény valósult meg – a törvényhozó általában úgy fogalmazza meg a bűncselekmények törvényi diszpozícióját, hogy abból a laikus szemlélő számára is kitűnjön, hogy annak egyszeri elkövetésekor egy deliktum valósul meg.

1.6. Egyöntetű az állásfoglalás abban a kérdésben, hogy a törvényi egység – elnevezésének megfelelően – a jog, a *törvény produktuma*: a jogalkotó belátása szerint hozhat létre törvényi egységet több alkotórészből, amikor ezt valamilyen okból kívánatosnak tekinti.¹⁷

A törvényi egység alkotórészei főszabály szerint önmagukban nézve a természetes egység körébe tartozó bűncselekményt kell hogy képezzenek, mint például az összefoglalt bűncselekmény körébe sorolható több emberen elkövetett emberölés [Btk. 166. § (2) bek. f) pont] esetében. Olykor azonban önmagukban csupán szabálysértésként minősülő részcsselekmények is törvényi egységbe foglalhatók. Erre in concreto például szolgálhat – az egyébként az összetett bűncselekmény iskolapéldájának is tekinthető¹⁸ – azon betö-

¹² Korábban így KÁDÁR MIKLÓS – KÁLMÁN GYÖRGY: *A büntetőjog általános tanai*. Budapest, 1966. 612. p. Jelenleg NAGY 2010, 232. p.

¹³ SÁNTHA FERENC: *A bűncselekményi egység és halmazat*. In: HORVÁTH TIBOR (szerk. és társszerző): *Magyar büntetőjog általános rész*. Budapest, 2007. 280. p.

¹⁴ FÖLDVÁRI 2006, 215. p. Ugyanígy BALOGH ÁGNES: *A bűnhalmazat, a halmazat elméleti kategóriái, a látszólagos halmazat feloldásának szabályai. Az üzletszerűség*. In: BALOGH ÁGNES – KÖHALMI LÁSZLÓ: *Büntetőjog I. Általános Rész*. Budapest-Pécs, 2007. 41. p.

¹⁵ LUKÁCS TIBOR: *Az egységről és a többségről, mint a szocialista törvényesség egyik problémájáról*. Jogtudományi Közlöny 1966/12. 668. p.

¹⁶ BÉKÉS IMRE: *A bűncselekményi egység és a halmazat*. In: BÉKÉS IMRE et al.: *Magyar Büntetőjog általános rész*. Budapest, 1980. 288. p.

¹⁷ FINKEY FERENC: *Az egység és a többség tana*. Sárospatak, 1895. 43. p. Ugyanígy HELLER ERIK: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Szeged, 1931. 317. p. Mint Heller írja, „abban a tekintetben, hogy mikor forog fenn egy, mikor több bűncselekmény, a tételejog teljesen szuverén.” E tételből fakadóan a törvényi egység létesítése is elsősorban a törvényhozó döntésének függvénye.

¹⁸ NAGY 2010, 238. p. Ugyanígy FÖLDVÁRI 2006, 217. p.

rése lopás,¹⁹ amely kapcsán sem az eszközcselekményként jelentkező rongálással okozott kár, sem az ellopott dolog értéke nem haladja meg a szabálysértési értéket.²⁰ Az érték-egybefoglalás ismételt bevezetése folytán a törvényi egységnek olyan válfajára is akad példa hatályos jogunkban, amely kizárólag szabálysértésekből jöhet létre.²¹ Nem sorolhatók azonban törvényi egység fogalomkörébe azon deliktumok, amelyek ugyan több magatartás konjunktív elkövetésével valósulnak meg, valamely alkotórészük azonban önmagában sem bűncselekményként, sem szabálysértésként nem lenne értékelhető. Így például nem törvényi egység az erőszakos közöszlés (Btk. 197. §), mivel bár annak eszközcselekménye, a kényszerítés (Btk. 174. §) önmagában véve is bűncselekményként értékelhető, a közöszlés viszont nem.²²

Törvényi egység egyébként mind ugyanazon tényállás keretei közé illő egy vagy több cselekményből, mind különböző tényállások keretei közé illő egy vagy több cselekményből is létrejöhet. Előbbire példa lehet a több alárendelt sérelmére elkövetett alárendelt megsértésének büntette [Btk. 358. § (2) bek. c) pont], amely realizálható egy cselekménnyel (amikor például az előjáró egy kifejezéssel több alárendeltjét sérti meg emberi méltóságában), úgyszintén több cselekménnyel is (amikor az előjáró egyik nap az egyik, másik nap a másik alárendeltjét sérti meg). A különböző tényállásokból létrejövő, egy cselekménnyel megvalósuló törvényi egységre például szolgálhat a hivatalos személy megölése [Btk. 166. § (2) bek. e) pont], amely az alapeseti szándékos emberölésből [Btk. 166. § (1) bek.] és a hivatalos személy elleni erőszakból (Btk. 229. §) tevődik össze. Általában több cselekmény realizálásával valósul meg a terrorcselekmény (Btk. 261. §), amely tényállásában különböző, célzatosan megvalósuló személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekményeket foglal magában.

1.7. A bűncselekményi egység mindkét kategóriájának alapvető tulajdonsága, hogy azok megállapítása esetén a halmazati minősítés kizárt, azaz mind a természetes, mind a törvényi egység minden esetben *egy bűncselekményt* képez, amely körülménynek valamennyi lehetséges konzekvenciáját figyelembe kell venni. E triviálisnak ható tétel azonban a jogelméletben és az ítélkezési gyakorlatban korántsem érvényesül töretlenül.

1.8. A bűncselekményi egység egyes válfajai kapcsán alapvetően a szegedi büntetőjogi iskola megközelítését tekintem irányadónak. E felfogás szerint természetes egységnek az egyetlen magatartással megvalósított, továbbá az egyazon eredmény okozására irányuló, illetve az ugyanazon elkövetési tárgyra elkövetett cselekményekből létrejövő bűncselekmény, a részcselekmények egységbe olvadása, a cselekményismétlődés, illetve a tartós és állapotbűncselekmények esetei tekinthetők. A törvényi egység körébe a folytatólagos bűncselekmény, az összetett bűncselekmény, az összefoglalt bűncselekmény, a törvényi egység különleges esete, az üzletszerűség, illetve az érték-egybefoglalás tartozik.²³

¹⁹ A Btk. 316. § (2) bek. d) pont szerinti dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás egyik megvalósulási formája.

²⁰ Vö. Btk. 138/A. § és Btk. 28. § (1) bek. c) pont

²¹ Ehhez részletesen lásd AMBRUS ISTVÁN: *Az ismételt bevezetett érték-egybefoglalásról és az ezzel kapcsolatos egyes elméleti és gyakorlati problémákról*. Magyar Jog 2010/5. 274–281. p.

²² A régi jogirodalomban ellentétesen ANGYAL 1920, 484. p., HELLER 1931, 319. p. és SCHULTHEISZ 1948, 132. p. Megjegyzendő, hogy egyes szerzők az 1978-as Btk. hatálya alatt is törvényi egységnek tekintik az erőszakos közöszlés tényállását. Így VISZOKAY LÁSZLÓ: *A bűncselekményi egység különböző fajtái a hatályos Büntetőtörvény tükrében*. Magyar Jog 1983/2. 110. p.

²³ NAGY 2010, 235–240. p.

Mivel e kategóriák részletes bemutatása meghaladná jelen tanulmány kereteit, ezért itt csak két kiegészítést teszek. A jelenlegi bírói gyakorlatot formáló 37. számú Büntető Kollégiumi vélemény (volt BK 104.) alapján az üzletszerűség tisztán nem sorolható a törvényi egység esetei közé, mivel annak leggyakoribb megjelenési formája esetében – ti. amikor valamely bűncselekmény minősítő körülményeként hívható fel az üzletszerűség – nem egységet, hanem bűnhalmazatot állapít meg a judikatúra több ugyanolyan bűncselekmény üzletszerű elkövetésekor.²⁴ Emellett részemről nem a valóságos halmazatot követően, didaktikailag elkülönítve kezelem, hanem kifejezetten a bűncselekményi egység körébe sorolom a *látszólagos halmazat* esetköreit is, ezáltal jobban kidomborítandó, hogy a látszólagos halmazat valójában nem halmazat, hanem egység, így minden tekintetben az egységi kategóriák jogi sorsát osztja.

2. A bűncselekményi egység elévülése

2.1. Részben anyagi, részben eljárásjogi természetű jogintézménynek tekinthető²⁵ a büntetethezesség elévülése, amely kapcsán vita tárgyát képezheti, hogy a bűncselekményi egység egyes esetei vonatkozásában az elévülés kezdetét mely időponttól kell számítani. Ennek megítélése abban az esetben, amikor a bűncselekményi egység egyetlen cselekmény kifejtésével jön létre, nem különösebben problematikus. Más a helyzet, amikor a cselekménytöbbség dacára is csupán egyetlen bűncselekmény állapítható meg: ilyenkor adott esetben vitássá válhat, hogy az egyes, egymástól időben elkülönülő cselekmények az elévülés szempontjából megőrzik-e önállóságukat, avagy az elévülés egységesen, az utolsó cselekmény realizálásával veszi kezdetét.

2.2. Rendszerint több cselekmény elkövetése révén létrejövő bűncselekményegység²⁶ a folytatólagos bűncselekmény, melynek elévülése kapcsán a Csemegi-kódex hatálya alatt uralkodónak volt tekinthető az a felfogás, amely szerint az elévülés egységesen, az utolsó részccselekmény realizálásától számítandó.²⁷ Emellett ekkoriban is ismert volt olyan nézet, amely szerint az egyes részccselekmények külön-külön évülnek el.²⁸ Sajátos álláspontot foglalt el Kováts Andor, aki szerint a folytatólagos bűncselekmény elévülése ugyan egységesen az utolsó részccselekményhez igazodik, a folytatólagosság egységébe azonban nem vonhatók be azon részccselekmények, amelyek önmagukban már korábban – a felelősségre vonást megelőzően – elévültek.²⁹

²⁴ Más kérdés, hogy álláspontom szerint *de lege ferenda* ugyanolyan bűncselekmények üzletszerű elkövetésekor mind dogmatikai, mind jogpolitikai szempontból az egységkénti minősítés lenne a helyeselhető. Ugyanez áll a szabálysértési értékre elkövetett azon részccselekményekre is, melyek az üzletszerűség mint felminősítő körülmény folytán minősülnek bűncselekménnyek. Ehhez részletesebben lásd AMBRUS ISTVÁN: *A törvényi egységről*. In: KIRÁLY MIKLÓS – VARGA ISTVÁN (szerk.): *A XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójának Díjnyertes Dolgozatai*. I. kötet. Budapest, 2011. 237–240. p.

²⁵ NAGY 2010, 182. p.

²⁶ Abban az egészen kivételes esetben állapítható meg a folytatólagos bűncselekmény *kísérlete* egy cselekmény elkövetésekor, ha az elkövető már az elsőnek tervezett részccselekmény kapcsán lelepleződik, de a további részccselekményekre vonatkozó elhatározása bizonyítható.

²⁷ Így FINKEY 1895, 90. p.

²⁸ Heil Fausztin 1909-ből származó álláspontját ismerteti KOVÁTS ANDOR: *A büntetőjogi elévülés dogmatikája*. Szeged, 1922. 134. p.

²⁹ KOVÁTS 1922, 131–132. p.

2.3. A Btá.³⁰ és az 1961. évi Btk. hatálya alatt a bírói gyakorlat azt a felfogást értékesítette, amely szerint a folytatólagos bűncselekmény részselekményei külön-külön évülnek el.³¹ A korabeli judikátúra ezen álláspontját arra a körülményre alapította, hogy a folytatólagosság nem a törvény erejénél fogva, hanem szokásjogi alapon érvényesül, amiből az következik, hogy amennyiben egyes részselekmények már az ítélet meghozatala előtt önmagukban elévültek, a bíróság nem lehet jogosult arra, hogy a törvény szerint már nem üldözhető cselekményeket is a büntetendő magatartások körébe vonja.³² Ezzel ellentétes nézetem szerint a folytatólagosság egységes elévülésének az elve volt a helyes álláspont már akkor is, amikor az nem törvényi, hanem bírói egységként érvényesült. Az elévülés jogintézménye létének jogpolitikai indoka ugyanis többek között az időmúlás tényében és abból folyóan azon körülményben keresendő, hogy a büntetés célja a bűncselekmény elkövetését követő viszonylag hosszabb idő eltelte után már nem vagy csak alig érhető el.³³ Ez a szempont azonban a folytatólagos bűncselekmény esetében – annak természetéből fakadóan – nem érvényesülhet, mivel az önmagában egyébként már feledésbe menő részselekményt további újabb(ak) követ(ik), így az időmúlás hatásairól ilyenkor aligha lehet beszélni: nem feltételezhető például, hogy az elkövető a társadalom hasznos tagjává vált volna, hiszen a bűnelkövetéssel nyilvánvalóan nem hagyott fel.

2.4. Miután ezen egységi forma kifejezett törvényi szabályozást nyert, a Legfelsőbb Bíróság 31. számú Büntető Kollégiumi véleményében (volt BK 85.) azon helyes elvi alapra helyezkedett, amely szerint a folytatólagos bűncselekmény részselekményeinek büntethetősége önállóan nem évülhet el, hanem az elévülés egységesen az utolsó részselekményhez igazodik.³⁴ A folytatólagos bűncselekmény tehát jelenleg a törvény kifejezett intenciója nyomán nem bűnhalmazatnak, hanem *egyetlen bűncselekménynek* minősül, így annak egyes részselekményei az elévülés szempontjából sem bírhatnak önálló léttel, hanem csupán az egész folytatólagos bűncselekmény alkotórészeiként értékelhetők.

A bírói gyakorlattal egyezően foglalt állást egyébként Tokaji Géza,³⁵ ellentétesen Békés, aki szerint „a folytatólagosság egységébe külön-külön is bűncselekményt megvalósító magatartások olvadnak, s ezek jogi sorsa – az elévülés szempontjából – nem tehető függővé egymástól.”³⁶ E felfogásnak abban ugyan igaza van, hogy folytatólagosság csak külön-külön is bűncselekményként értékelhető cselekményekből jöhet létre,³⁷ a folytatólagos bűncselekmény azonban végeredményben mégiscsak egyetlen deliktum, ezért bűncselekmény-egységi voltának minden vonatkozásban – így az elévülés kapcsán is – megfelelően érvényesülnie kell.

³⁰ A büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény

³¹ Így a Budapesti Fővárosi Bíróság Bf. XXIII. 3353/1968. sz. eseti döntése, illetve a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiuma tanácselnöki értekezletének 3/1970. sz. állásfoglalása.

³² A kérdéshez részletesebben lásd HOMOKI ISTVÁN: *Elévülhet-e részenként a folytatólagos bűncselekmény?* Magyar Jog 1977/4. 325–330. p.

³³ NAGY 2010, 181. p.

³⁴ Legújabbban ugyanígy BH 2010. 208. III.

³⁵ TOKAJI GÉZA: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest, 1984. 299. p.

³⁶ BÉKÉS 1980, 294. p.

³⁷ A közelmúltban a 87. számú Büntető Kollégiumi véleményében ezt felismerve adta fel korábban huzamosabb ideig érvényesülő, alapvetően tévesnek tekinthető azon álláspontját a Legfelsőbb Bíróság, amely szerint folytatólagos bűncselekmény nemcsak bűncselekményként, hanem önmagukban csupán szabálysértésként minősülő részselekményekből is létrejöhet. Vö. a már nem irányadó, a Bírósági Határozatokban 2002. évi 210. számon közzétett eseti döntéssel.

Szintén alátámaszthatja a folytatólagos bűncselekménynél az elévülés egységességet, ha nevezett egységi kategóriát kapcsolatba hozzuk a *befejezett és a bevégezetti stádium szétválásának* tanával. Megokolt lenne ugyanis olyan álláspont kialakítása, amely szerint a folytatólagos bűncselekmény a második részselekmény megkísérlésével befejezetté válik,³⁸ bevégezetté azonban csak az utolsó részselekmény realizálásakor. Eszerint a folytatólagos bűncselekmény egy sajátos „határozatlan bevégeztségű” bűncselekmény-egységi kategóriaként írható körül, mivel a legelsőt követően valamennyi részselekmény magában hordozza a jogi tárgy elleni támadás megszűnését. E felfogás elismerése azzal a kézenfekvő előnnyel járna, hogy ebben az esetben a folytatólagos bűncselekmény elévülése – a tartós és állapot-bűncselekmények mintájára – nem vitatottan a bevégeztség szakaszához, tehát az utolsó részselekményhez kötődne.³⁹

2.5. A BKv 87. 3. pontjában foglalkozott a Legfelsőbb Bíróság az érték-egybefoglalás révén létrejött törvényi egység elévülésével. Ennek kapcsán kimondta, hogy „kizárólag olyan szabálysértések kerülhetnek szóba, amelyeknek – mint szabálysértéseknek – a büntethetősége elévülés folytán nem szűnt meg.” Az LB tehát az érték-egybefoglalás alá eső szabálysértések kapcsán is alkalmazhatónak tekinti a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (Sztv.) 11. § (1) bekezdésében foglalt azon rendelkezést, amely alapján a szabálysértés büntethetősége a cselekmény elkövetésétől számított hat hónap alatt elévül. Ezzel azonban saját azon álláspontjával kerül ellentmondásba, amely szerint az érték-egybefoglalás útján létrejött bűncselekmény törvényi egység. Ha ugyanis ez igaz, akkor a részselekményeket nem a bíróság ítélete egyesíti, hanem a törvény ereje, ezért – feltéve, hogy az elkövetési összérték a szabálysértési értékhatárt meghaladja – a részselekmények már az elkövetés időpontjától bűncselekményként és nem szabálysértések módjára viselkednek. A bíróság tehát nem konstituálja, hanem csupán deklarálja a törvényi egységet, amelyre ezért már létrejöttétől a bűncselekmény büntethetőségének elévülésével kapcsolatos szabályok vonatkoznak.⁴⁰ Szintén szempont lehet az érték-egybefoglalásnál az egységes elévülés elvének elfogadása mellett, hogy a büntethetőséget megszüntető oknak az időmúlással együtt járó hatásai – az újonnan elkövetett cselekmény(ek)re tekintettel – itt sem érvényesülhetnek.

2.6. Összegzésként tehát az állapítható meg, hogy a több részselekményből létrejövő bűncselekmény-egységként értékelhető deliktumok (képezzenek akár természetes, akár törvényi egységet) büntethetőségének elévülése egységesen, az utolsó részselekmény kifejtésétől veheti kezdetét. Kiemelést igényel, hogy nem tehető különbség az egységi kategóriák között aszerint, hogy azok önmagukban bűncselekményként, avagy csupán szabálysértésként értékelhető részselekményekből állnak: így az elévülés egységességének helyes elve ugyanúgy vonatkozik például az érték-egybefoglalásra, mint az egység többi esetre.

³⁸ Amennyiben a folytatólagos bűncselekmény bármely (akár az első) részselekménye befejezetté válik, ez kihat az egész bűncselekmény minősítésére, ebből pedig logikusan az következik, hogy a második részselekménynek elegendő a kísérlet szakaszáig eljutnia ahhoz, hogy maga a törvényi egység befejezettként minősüljön. Az a sajátos eset figyelhető meg tehát, hogy ami a második részselekmény szempontjából (önmagában szemlélve) még csak kísérletként minősülne, az magát a folytatólagos deliktumegységet már befejezetté teszi. Vö. BH 1993.72.

³⁹ NAGY 2010, 206. p.

⁴⁰ AMBRUS 2010, 278. p.

3. A bűncselekményi egység elbírálása

3.1. A bűncselekményi egység büntetőeljárásbeli elbírálása kapcsán mindenekelőtt le-
szögezendő, hogy a több részcselekményből álló egységi formák tényleges egységkénti
minősítésére csakis abban az esetben kerülhet sor, ha valamennyi részcselekmény miatt
ugyanazon eljárásban kerül sor a felelősségre vonásra.⁴¹ Ez a követelmény egyebek
mellett a Btk. 12. § (1) bekezdéséből is következik: ha bűnhalmazatról is csak akkor be-
szélhetünk, amikor az elkövető több bűncselekményét egy eljárásban bírálják el, annál
inkább vonatkoznia kell e tételnek az egyetlen bűncselekmény miatti elítélésre.

3.2. A 6/2009. számú Büntető Jogegységi Határozat⁴² az ingadozó bírói gyakorlat-
nak kívánt helyes iránymutatást adni azzal, hogy meghatározta a bűncselekményi egy-
ség elbírálásával kapcsolatos elveket. Így egyértelművé tette, hogy ha a vád tárgyává
tett bűncselekmény-egységet a bíróság jogerősen elbírálta, e határozata a bűncselek-
mény valamennyi részcselekménye viszonylatában *res iudicatát* képez, éspedig akkor
is, ha a bűncselekményi egységnek voltak olyan részcselekményei, amelyeket a vád
nem tartalmazott. E körülmény folytán a *többszöri eljárás tilalma* gátat szab a vádeme-
lésnek az olyan részcselekmény miatt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe
tartozik ugyan, de nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét. Ha
tehát csak a jogerős döntést követően derül fény az egyébként a bűncselekményi egy-
ségbe tartozó valamely részcselekményre, emiatt újabb (rendes) eljárás nem folytatható
le. Ilyenkor legfeljebb *perújításnak* mint rendkívüli jogorvoslatnak lehet helye, amelyre
azonban csak bizonyos feltételek fennállása esetén kerülhet sor, például akkor, ha az
utóbb ismertté vált részcselekmények folytán lényegesen súlyosabb büntetést kellene
kiszabni az elkövetőre.⁴³

3.3. A BJE helyes elveitől eltérő álláspontot foglalt el korábban Viszokay az érték-
egybefoglalás kapcsán. Kifejezetten e törvényi egységi kategória kapcsán ugyanis meg-
engedhetőnek találta az egyes cselekmények „szétparcellázását,” így szerinte, ha egyes
szabálysértések az együttes elbírálásból kimaradtak, azokra nézve újabb – a körülmé-
nyektől függően – szabálysértési vagy büntetőeljárásnak volt helye.⁴⁴ Sajnálatos módon
a 2.4. pontban írtakból következően napjainkban is feltételezhető, hogy az érték-
egybefoglalás törvényi egysége vonatkozásában a bírói gyakorlat nemcsak az elévülés
szempontjából kívánja egymástól elszigetelten kezelni az egyes részcselekményeket,
hanem azokat eljárási szempontból is külön léttel bíró alkotórészeknek (szabálysérté-
seknek) tekinti. Ennek folyományaként a jogerős döntést követően ismertté vált részce-
lekmények nem számíthatóak ítélt dolognak, így azokat ismételt vád tárgyává lehetne
tenni (feltéve természetesen, hogy az érték-egybefoglalás elvégzéséhez, s ekként bűn-
cselekmény megállapíthatóságához elegendő számú szabálysértési értékre elkövetett

⁴¹ Így a szegedi különös részi tankönyv szerint az összefoglalt bűncselekmény egyik iskolapéldája, a több
emberen elkövetett emberölés megállapításának az is feltétele, hogy az elkövető ölési cselekményeit ugyan-
abban az eljárásban (egy ügyként) bírálják el. NAGY FERENC – VIDA MIHÁLY – JUHÁSZ ZSUZSANNA: *A sze-
mély elleni bűncselekmények* (Btk. XII. Fejezet). In: JUHÁSZ ZSUZSANNA et al.: *A magyar büntetőjog különös*
része. Budapest, 2009. 80. p.

⁴² Megjelent: Magyar Közlöny 2010/I. 389–398. p.

⁴³ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Bc.) 408. § (1) bek. a) 2. pontja. Vö.
BKv.33.

⁴⁴ VISZOKAY 1983, 113. p.

részcselekmény maradt ki a jogerős határozatból).⁴⁵ Ez a megoldás azonban nézetem szerint egyazon dogmatikai kategória, a törvényi egység körébe tartozó egyes jogintézmények eltérő megítélését jelentené, ami indokolatlan, s emellett következetlen ítélkezésre is vezethet.

4. Az ún. eljárásjogi egység esete

4.1. Hazai büntetőeljárás jogunkban az 1962. évi 8. sz. törvényerejű rendelet (a korabeli Be.) 169. § (1) bekezdése alapján honosodott meg azt a rendelkezés, amely alapján az ügyész mellőzhette a vádemelést az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nem volt jelentősége. E szabályozást a jelenleg hatályos Be. is átvette [Be. 220. § (1) bek.]. A büntetőeljárás törvény emellett ugyanilyen jogosultságot biztosít az ügyésznek a nyomozás részbeni mellőzése [Be. 187. § (1) bek.], továbbá a bíróság számára az eljárás megszüntetése körében [Be. 267. § (1) bek. g) pont, illetve 332. § (2) bek.]. E rendelkezések célja az, hogy abban az esetben, amikor a terhelt a jelentős súlyú bűncselekmény mellett jelentéktelen, csekély tárgyi súlyú, a felelősségre vonás és a majdan kiszabott büntetés mértéke szempontjából várhatóan irreleváns deliktumot is elkövetett, az utóbbival kapcsolatos további, feleslegesnek tekinthető munkától és költségtől megkímélje a hatóságokat.⁴⁶

4.2. A fenti rendelkezés vizsgálatánál és értékelésénél mindenekelőtt azt szükséges rögzíteni, hogy annak alkalmazhatóságának előfeltétele, hogy a felelősségre vonás szempontjából jelentős és jelentéktelen bűncselekmény ilyenkor *anyagi jogi szempontból valóságos bűnhalmazatban* álljon.⁴⁷ Nem élhet tehát az ügyész, illetve a bíróság a Be. által biztosított ezen jogával, amennyiben az eljárásban felmerült cselekmények valamely természetes vagy törvényi egységi kategória, például a folytatólágosság egységébe tartoznak. Szintén nem alkalmazható e szabály, amennyiben az elkövető cselekménye vagy cselekményei kapcsán látszólagos halmazati viszony állapítható meg. Ilyenkor ugyanis nem arról van szó, hogy a hatóság – diszkrecionális jogkörében eljárva – valamely anyagi jogi szempontból megvalósult bűncselekmény kapcsán processzuális okból, az oportunitásnak helyt adva mellőzi az állam büntetőigényének érvényesítését,⁴⁸ hanem arról, hogy a megvalósulni látszó bűncselekmények között jogértelmezés útján olyan kapcsolat mutatható ki, amely alapján a bűncselekménytöbbség csupán látszat, tehát valójában egyetlen bűncselekmény megállapítására kerülhet csak sor.

⁴⁵ Így például abban az esetben, ha az elkövető mindösszesen tizenhárom lopási cselekményt realizált, egyenként tízezer forint értékűre, melyek közül első ízben tíz részcselekményt tettek a vád tárgyává, három részcselekmény kapcsán erre valamilyen okból nem került sor. Ilyenkor az első vádból kimaradt három részcselekmény vonatkozásában a felfogás szerint ismételt vádemelésnek lenne helye, mivel azok elkövetési összértéke a szabálysértési értékhatárt továbbra is meghaladja, így az érték-egybefoglalás újbóli elvégzése révén a három részcselekmény egy újabb bűncselekménynek lenne tekinthető.

⁴⁶ A Be. Indokolása. Részletes indokolás a 220. §-hoz (Forrás: DVD Jogtár)

⁴⁷ E követelményre kifejezetten utal KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jog*. Budapest, 2008. 369. p.

⁴⁸ LŐRINCZY GYÖRGY: A nyomozás. In: CSÉKA ERVIN et al.: *A büntetőeljárás jog alapvonalai I.* Szeged, 2006. 366. p.

Amennyiben azonban a büntető anyagi jog szabályai szerint a halmazat megállapítása nem lenne mellőzhető, az ügyész vagy a bíróság még mindig dönthet akként, hogy az anyagi jogilag megvalósult jelentéktelen bűncselekményt a büntetőeljárásból „kiejti”.⁴⁹ Így abban az esetben, ha a minősített emberölés tettese e súlyos bűncselekmény mellett például egy kisebb értékű lopást is elkövetett, utóbbi sok esetben valóban nem vagy csak alig befolyásolná a kiszabandó büntetés mértékét. Ezért adott esetben nagyobb társadalmi érdek fűződhet ahhoz, hogy minél hamarabb kerüljön sor az emberölés miatti felelősségre vonásra, mint ahhoz, hogy az elkövetőnek még a jelentéktelen lopási cselekménye is megállapításra kerüljön az élet elleni deliktum mellett.⁵⁰

4.3. Nézetem szerint képviselhető lenne olyan felfogás, amely a büntetőeljárási törvény fenti rendelkezéseinek alkalmazásával megállapított bűncselekményt egység, közelebről (*büntető*)*eljárásjogi egység* elnevezéssel illetné. Ilyenkor ugyanis az eljárásban in concreto csak a jelentősebb bűncselekményt állapítják meg az elkövető terhére, így – az anyagi jogi többség dacára – a halmazati minősítés mellőzése folytán halmazati büntetés rá nézve nem szabható ki, hanem csupán az egységre irányadó jogkövetkezmények kerülhetnek alkalmazásra. Ebben az esetben tehát voltaképpen a büntető eljárásjogi szabály az anyagi jogi (közelebről: jogkövetkezményi) szabályokra is kihatással van, így végeredményben anyagi jogi normaként is funkcionál.⁵¹

4.4. Az eljárásjogi egység felfogásom szerint a bűncselekményi egység harmadik, elkülönülő kategóriáját képezheti, jogi/dogmatikai természete ugyanis mind a természetes, mind a törvényi egységétől különbözik. A különbségtétel indokát amellett, hogy az eljárásjogi egység jogszabályi megalapozását a büntető eljárásjog, s nem a büntető anyagi jog adja, abban látom, hogy a hagyományos egységkategóriák már in abstracto, a törvény rendelkezése folytán létrejönnek. Az eljárásjogi egység ezzel szemben – feltéve természetesen, hogy ennek törvényben írt feltételei fennállnak, tehát adott elkövetőnél egymással a releváns-irreleváns viszonyában álló bűncselekmények találkoznak – csak in concreto, az ügyész vagy a bíróság adott ügyben hozott döntése nyomán kerülhet megállapításra. Az ítéletbeli végeredmény azonban itt is ugyanaz: egy bűncselekmény miatti elítélés történik, így halmazati büntetés kiszabásának nincs helye.

4.5. Az eljárásjogi egység elismerése – lévén a magyar büntető eljárásjogban évtizedek óta jelenlévő jogintézményről van szó – mindenképpen indokolt, a célszerűség, a büntetőeljárások gyorsításának társadalmi igénye, a költséghatékonyság és a bíróság tárgyalási terheinek lehetőség szerinti csökkentése is e rendelkezések fenntartása mellett

⁴⁹ FARKAS ÁKOS: *A büntetőeljárás megindítása. A nyomozás*. In: FARKAS ÁKOS – RÓTH ERIKA: *A büntetőeljárás*. Budapest, 2004. 212. p.

⁵⁰ LASSÓ GÁBOR et al.: *A nyomozás*. In: JAKUCS TAMÁS (szerk.): *A büntetőeljárási törvény magyarázata*. I. kötet. Budapest, 2003. 371. p.

⁵¹ E megoldással analóg módon határozta meg Szomora Zsolt az „eljárásjogi közvetett tettség” esetét, amely felfogása szerint akkor kerülhetett megállapításra, amikor a tettesi alapcselekményt kifejtő személy bűnössége az eljárásban – bizonyítékok hiányában – nem volt megállapítható, s ezért a fogalmilag részesi magatartást tanúsító másik elkövetőt másként, mint közvetett tettesként nem lehetett volna elítélni. Itt is eljárásjogi norma jutott tehát anyagi jogi jelentőséghez. SZOMORA ZSOLT: *A tettségéről*. In: BADÓ ATTILA – BÓKA JÁNOS: *Tudományos Diákköri Szemle*. Szeged, 2003. 112–113. p. A példa kapcsán megjegyezhető, hogy a közvetett tettség kifejezett törvényi szabályozása nyomán *de lege lata* ilyenkor közvetett tettség megállapítására nem kerülhet sor [Vö. Btk. 20. § (2) bek. és a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 3. §].

szólnak.⁵² Ennek ellenére álláspontom szerint nem egy esetben szűkíteni lehetne és kellene az eljárásjogi egység hatókörét, éspedig a látszólagos halmazati esetek bővítése révén: ilyenkor ugyanis az elkövető felelősségének szokásjogi úton történő enyhítésére kerülne sor, ami a büntetőjogban nem tilalmazott. Emellett az anyagi jogi legalitás elvét⁵³ is jobban szolgálná, amennyiben a halmazat látszólagosságának jobban teret engedő felfogás kerülne értékesítésre: ebben az esetben az in concreto jelentéktelen cselekmény nem például az ügyész vádemelést mellőző határozata, illetve a bíróság részéről az eljárás megszüntetése miatt nem kerülne megállapításra, hanem már anyagi jogilag sem képezne bűncselekményt.

ISTVÁN AMBRUS

DIE PROZESSUALRECHTLICHE BEZÜGE DER GESETZLICHEN EINHEIT

(Zusammenfassung)

Der Beitrag handelt sich über einer den umstrittensten Fragen dem materiellen Strafrecht, die einer Unterfall den Konkurrenzfragen bildet, über die gesetzliche Einheit.

Als das prozessualrechtliche Bezug der gesetzlichen Einheit, der Autor unterwirft die Verjährung der gesetzlichen Einheit einer Prüfung, was – wegen die Qualifizierung als eine Einheit – nur einheitlich erfolgen kann. Das Wesentliche der Beurteilung als gesetzlicher Einheit ist, daß alle Teilhandlungen nach dem rechtskräftigen Urteil als res iudicata gelten, unabhängig davon, ob sich die Anklage darauf erstreckte.

Der Autor hat auf die relevante Rechtsliteratur und Rechtsprechung durchgehend Rücksicht genommen; und durch die Prüfung, Unterstützung, oder manchmal Gegenargumentierung die davon ergebenden Urteile hat er angestrebt, seinen eigenen Standpunkt auszubilden. Weiters schlägt der Autor de lege ferenda vor, die Kategorie der „prozessualrechtlichen Einheit“ herauszuarbeiten. Die prozessualrechtliche Einheit könnte – im Gegensatz zu den anderen Kategorien der Einheit – nur in concreto, aufgrund behördenlicher Beschluss gebildet werden; deren Folgen könnten aber die selben der natürlichen oder gesetzlichen Einheit sein.

⁵² NYÍRI SÁNDOR – KÁRPÁTI GYÖRGY: *A vádemelés*. In: HOLÉ KATALIN – KADLÓT ERZSÉBET (szerk. és társszerzők): *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata*. III. kötet. A nyomozás. A vádemelés. Budapest, 2008. 266. p.

⁵³ Az alapelvhez lásd: NAGY FERENC: *A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről*. Magyar Jog 1995/5. 257–270. p. és NAGY 2010, 46–52. p.